

УДК 327(477):061.25

Л.Ю. МЕДОВКІНА

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА З ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНИМ АЛЬЯНСОМ ЯК СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Медовкіна Ліна Юріївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Донецького національного університету

Приділена увага аналізу актуальних аспектів співробітництва з Північноатлантичним альянсом як складової зовнішньополітичної діяльності України. Охарактеризувавши основні напрямки відносин, автор звернув увагу на еволюцію співробітництва, виокремив її етапи та зробив висновки щодо подальшого розвитку конструктивного партнерства в питанні подолання сучасних криз за рахунок поглиблення наукового співробітництва засобом виконання спільних наукових проектів.

Ключові слова: зовнішньополітична діяльність, євроатлантичне співробітництво, інтенсифікація, конструктивне партнерство, відносини Україна – НАТО.

Внимание уделено анализу актуальных аспектов сотрудничества с Североатлантическим альянсом как составляющей внешнеполитической деятельности Украины. Охарактеризовав основные направления отношений, автор сделал вывод относительно дальнейшего развития конструктивного партнерства в вопросах преодоления современных кризисов посредством выполнения совместных научных проектов.

Ключевые слова: внешнеполитическая деятельность, евроатлантическое сотрудничество, интенсификация, конструктивное партнерство, отношения Украина – НАТО.

The attention is given to the analysis of current aspects of the cooperation with the North Atlantic Alliance as a component of the foreign policy of Ukraine. The author described the main directions of the relations and made up a conclusion about the further development of a constructive partnership in overcoming the present crisis through the implementation of joint scientific projects.

Keywords: foreign policy, the Euro-Atlantic cooperation, intensification, constructive partnership relations Ukraine – NATO.

© Л.Ю. Медовкіна, 2012

Постановка проблеми. З проголошенням незалежності перед Україною постало чимало завдань. Одним з актуальних було творення власної зовнішньої політики, яка сприятиме захисту національних інтересів України на міжнародній арені, безпеці, стабільності та зміцненню нашої держави.

В умовах глобальної фінансово-економічної кризи, яка стала черговим викликом світовій цивілізації, посилюються загрози, зростає нестабільність у світі, постають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній та продовольчій сферах. Зростають регіональні загрози, які можуть мати негативні наслідки глобального впливу. Враховуючи це перед нашою державою сьогодні постало завдання формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави [1].

Враховуючи, що одним з ключових моментів у виконанні цих завдань належить співробітництву України з іншими державами і міжнародними організаціями та особливу роль Північноатлантичного Альянсу в питаннях запобігання конфліктам та підтриманню миру і стабільності у світі, а також деякі зміни, які відбулися з 2010 р. в форматі відносин України – НАТО, назріла потреба проаналізувати актуальні аспекти співробітництва України з Альянсом як складової зовнішньої політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема відносин України з НАТО знайшла певне висвітлення в роботах таких авторів, як М.В.

Кордон, В.Бурдяк, І.Мороз, О.С.Александров, Л.С.Голопатюк, І.Я.Тодоров, А. Луньков та багато інших [2-7]. В них проаналізовано окремі аспекти співробітництва України з Північноатлантичним альянсом, зокрема в сфері військового та військово-технічного співробітництва, участі українського миротворчого контингенту у міжнародних миротворчих операціях під проводом НАТО. Деякі автори приділили увагу комплексній характеристиці відносин України з НАТО. Попри значення вищезгаданих праць на сьогоднішній день назріла потреба проаналізувати найбільш актуальні аспекти в рамках відносин Україна – НАТО з урахуванням останніх подій та прийнятих рішень.

Джерельною базою для розкриття проблеми відносин України з НАТО є законодавчі акти нашої держави, стратегічні документи Північноатлантичного альянсу, виступи представників країн-членів Альянсу.

Мета дослідження. Комплексне вивчення співробітництва України з Північноатлантичним альянсом як складової зовнішньої політики України. Автор вважає доцільним проаналізувати основні напрямки діяльності та еволюцію відносин Україна – НАТО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини України з Організацією Північноатлантичного Договору розпочалися з проголошенням незалежності нашої країни. Вони проходять у рамках євроатлантичного співробітництва. Одним з перших кроків була участь представника України в роботі Робочої групи високого рівня Ради Пів-

нічноатлантичного співробітництва у січні 1992 р. [8]. Невдовзі Україна була запрошена до участі в РПАС, що відбулося в ході візиту Генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва в лютому 1992 р. Наступною подією у розвитку співробітництва України та НАТО стало підписання Рамкового документа Партнерство заради миру у 1994 р. [9]. І нарешті, 9 липня 1997 р. в Мадриді Президент України Л.Д. Кучма підписав Хартію про особливе партнерство між Україною і Північноатлантичним альянсом [10]. Цей документ визначає політичні зобов'язання сторін та регламентує зміст «особливого партнерства». На основі Хартії Україна та НАТО взяли на себе зобов'язання у подальшому розширити та поглибити співробітництво і розвивати особливе партнерство, яке сприятиме забезпеченню стабільності та спільних демократичних цінностей у Центральній-Східній Європі.

Підґрунтям розвитку співробітництва України з НАТО була Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. «Про основні напрями зовнішньої політики України». Серед завдань забезпечення національної безпеки було визначено пошук міжнародних гарантій безпеки через військово-політичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО [11].

З того часу відбулося чимало подій у рамках відносин України з НАТО. Одним з аспектів співробітництва стала участь України у міжнародних миротворчих операціях, які проводилися під егідою Альянсу в рамках резолюцій РБ ООН. З грудня 1995 р. по грудень 1996 р. 240-й окремий спеціальний батальйон України кількістю 400 осіб брав участь в Силах імплементації в Боснії і Герцеговині (IFOR). З квітня 1997 р. по грудень 2005 р. означений батальйон діяв у Стабілізаційних силах в Боснії і Герцеговині (SFOR). Всього в цих операціях НАТО були задіяні 2800 військовослужбовців Збройних сил України. Щороку Уряд України виділяв близько \$6-7 млн. на утримання українських миротворців на території колишньої Югославії [2].

З вересня 1999 р. український контингент (окремий спеціальний батальйон у складі українсько-польського батальйону) бере участь в операції KFOR (Сили для Косово). Загальна кількість українського контингенту в Косово становить 134 особи [12].

З метою виконання Всеохоплюючої мирної Угоди між Урядом Судану і Народним Рухом (Армією Визволення Судану), а також надання гуманітарної допомоги та сприяння захисту прав людини відповідно до Резолюції РБ ООН від 24 березня 2005 р. за № 1590 розпочалася Місія ООН в Судані [13]. Десять військових спостерігачів Збройних сил України брали участь в цій операції. Україна подавала допомогу у здійсненні авіаційних перевезень миротворчих контингентів Африканського Союзу, який забезпечував миротворчі операції у провінції Дарфур (Судан).

З лютого 2006 р. український персонал бере участь у Тренувальній місії НАТО в Іраку (NTM-I) у складі 6 офіцерів Збройних сил України. Основними завданнями місії є розробка концепцій та програм підготовки і розвитку силових структур

Іраку, допомога у створенні та функціонуванні навчальних закладів із підготовки особового складу, безпосереднє забезпечення виконання навчальних програм, проведення курсів з підготовки силових структур країни [14].

У 2007 р. до очолюваної Литвою Групи з реконструкції афганської провінції Гор було спрямовано двох військових медиків та офіцера штабу. Сьогодні загальна чисельність українського контингенту в Ісламській Республіці Афганістан складає 22 особи, серед яких 5 офіцерів, 14 військовослужбовців та 3 військові лікарі [15].

Останнім часом було прийнято рішення про направлення українських фахівців до складу литовської групи радників з армійської авіації Афганської Національної Армії в рамках Тренувальної місії НАТО в Афганістані. У квітні 2011 р. у Києві було підписано Технічну угоду між Міністерством оборони України та Міністерством охорони краю Литовської Республіки щодо направлення двох фахівців армійської авіації для виконання завдань у складі литовської Групи з реконструкції афганської провінції Гор [15].

Відповідно до міжнародних зобов'язань щодо Угоди між Україною та Організацією Північноатлантичного договору про участь нашої держави у військово-морських операціях на Середземному морі в рамках антитерористичної операції НАТО «Активні зусилля» з травня 2007 р. українські корвети «Тернопіль», «Луцьк» та фрегат «Сагайдачний» беруть участь в означеній операції [9]. В 2011 р. участь у цій операції забезпечувалася шляхом залучення первинного національного Контактного пункту ВМС ЗСУ без направлення бойового корабля. На 2013 р. заплановано приєднання України до антипіратської операції НАТО «Океанський щит» поблизу узбережжя Сомалі [16]. Отже, Україна є контрибутором миру і стабільності, зокрема через участь українського миротворчого контингенту в міжнародних миротворчих операціях під проводом Альянсу.

Повітряні сили Збройних сил України та Військово-Морські сили ЗС України брали участь в евакуації громадян з Лівії. У період з 24 лютого 2011 р. по 11 квітня 2011 р. з території Лівії до України були евакуйовані 644 особи (370 з них – громадяни України). Літаками ЗС України були евакуйовані 323 особи (222 громадяни України), літаками «МАУ» – 128 осіб (63 громадянина України), великим десантним кораблем «Костянтин Ольшанський» – 193 особи (85 громадян України) [17, с. 8]. За висловленням Надзвичайного і Повноважного Посла США в Україні Д.Ф. Теффта роль нашої держави в Лівії була помітною і є прикладом допомоги військових під час гуманітарних криз. «Україна підтвердила свою готовність і можливість відігравати конструктивну роль у міжнародній спільноті» [18, с. 26].

Наступним напрямком співпраці України та НАТО є політичний діалог і діяльність Комісії Україна – НАТО (КУН), створеної у 1997 р. на виконання Хартії про особливе партнерство. На засіданні КУН у Празі у листопаді 2002 р. було схвалено План дій Україна – НАТО, в рамках якого

реалізувалися щорічні Цільові програми Україна – НАТО. У квітні 2005 р. у Вільнюсі на засіданні КУН було започатковано Інтенсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства та відповідних реформ. На відкритті засідання Ради міністрів країн Південно-Східної Європи в Києві у жовтні 2007 р. Президент України В.А. Ющенко підтвердив незмінність курсу України на членство у НАТО. Врешті в грудні 2007 р. у Брюсселі відбулось засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ, на якому українська сторона звернулася до представників Альянсу з проханням підтримати намір України приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО в ході Бухарестського саміту в квітні 2008 р. У січні 2008 р. Міністр закордонних справ В. Огризко передав Генеральному секретарю НАТО Яап де Хооп Схефферу листа за підписами Президента України, Прем'єр-міністра та Голови Верховної Ради, в якому була висловлена спільна позиція щодо необхідності і готовності України приєднатися до ПДЧ в ході саміту Альянсу в Бухаресті. Тоді ж під час зустрічі в Брюсселі у штаб-квартирі НАТО Прем'єр-міністра України Ю.Тимошенко та Генерального секретаря було обговорено питання двостороннього співробітництва в рамках Інтенсифікованого діалогу Україна – НАТО та лист на адресу Генерального секретаря з проханням розглянути можливість приєднання України до ПДЧ на саміті в Бухаресті [19]. У 2008 р. в Бухаресті було прийнято одностороннє рішення про те, що Україна у майбутньому стане членом НАТО. Бухарестський саміт не вирішив питання про запрошення України приєднатися до ПДЧ, однак було надано механізм з підготовки до майбутнього членства – були запроваджені Річні національні програми (РНП). У такий спосіб було створено умови для практичної роботи над виконанням завдань, визначених євроатлантичним курсом [20].

Річні національні програми співробітництва розробляються під егідою КУН, що було започатковано у 2009 р. В наступному році на щорічній основі розпочато підготовку Планів заходів у рамках Комісії Україна – НАТО [21]. Політичні Річні національні програми є ключовим засобом здійснення реформ в Україні. Вони містять п'ять розділів, які включають політичні та економічні питання, оборонні та військові, ресурсні, питання безпеки та правові питання. Остання Робоча національна програма була схвалена на засіданні Кабінету Міністрів України 12 березня 2012 р. та затверджена Указом Президента України за № 273/2012 від 19 квітня 2012 р. [22].

У рамках Комісії функціонують п'ять спільних робочих груп Україна – НАТО: з питань військової реформи, оборонно-технічного співробітництва, економічної безпеки, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, з питань науки та довкілля. В рамках групи з питань військової реформи здійснюються додаткові консультації експертів щодо реформування сектора безпеки та розвідки України, а також співробітництва у сфері кібернетичного захисту.

Найбільш активною є діяльність спільних робочих груп з питань військової реформи та обо-

ронно-технічного співробітництва. Для підтримки з боку НАТО в питанні реформування оборонної сфери України у 1998 р. було започатковано Спільну робочу групу з питань військової реформи, що на сьогодні залишається ключовим постійно діючим механізмом консультацій між Україною і НАТО у форматі «28+1» [19].

У подальшому основна увага була приділена співробітництву у сфері реформування сектора безпеки України. За сприяння експертів Альянсу у 2006-2007 рр. було здійснено комплексний огляд сектора з метою оцінки сучасних і перспективних загроз та викликів національній безпеці України, аналіз стану військових формувань і правоохоронних органів та опрацювання стратегії трансформації сектора безпеки на період до 2015 р. [19].

Альянсом була надана експертна допомога у розробці Стратегічної концепції національної безпеки України, яка була затверджена Президентом України 12 лютого 2007 р. На засіданні спільної робочої групи з питань військової реформи 24 травня 2011 р. представників Альянсу було поінформовано про стан розроблення нової редакції Стратегії національної безпеки України [3, с. 32]. Нова Стратегія національної безпеки України була затверджена 8 червня 2012 р. [1].

З метою приведення Сектора безпеки та оборони до сучасних вимог безпекового середовища в Україні проведено другий Оборонний огляд і відпрацьовано Стратегічний оборонний бюлетень [6, с. 36]. Останнім часом розроблено Концепцію подальшого реформування та розвитку Збройних сил України до 2016 р.

У відпрацюванні концептуальних та програмних документів щодо подальшого розвитку Збройних сил України використовуються методології держав-членів НАТО.

Однією з складових співробітництва України з НАТО є програма Трастового фонду НАТО / ПЗМ з утилізації надлишків запасів боєприпасів, легких озброєнь і стрілецької зброї та переносних зенітно-ракетних комплексів в Україні. Агенція з технічного обслуговування та постачання є органом НАТО, який займається цими питаннями. Ця програма у рамках ПЗМ функціонує з 2001 р. Для України це один з найскладніших проектів [17, с. 11].

Практична робота Трастового фонду в Україні розпочалася з 2002 р. На Донецькому державному підприємстві хімічних виробів розпочато проект із знешкодження протихімічних мін, на що було витрачено 800 тис. доларів США, наданих державами НАТО.

Проект у рамках Трастового фонду передбачає чотири етапи його виконання протягом 12 років і є для України найскладнішим. Загальна вартість утилізації боєприпасів становитиме 75,4 млн. євро. При цьому витрати України становитимуть 75 % загальної вартості робіт, а інша частина вартості покриватиметься за рахунок внесків країн-донорів [19].

Перший етап цього проекту розпочався у 2006 р. Крім США та країн Європейського Союзу, 17 країн надали фінансову допомогу цьому проекту.

Основними підсумками першого етапу проекту є зниження загрози техногенних катастроф, створення робочих місць, запровадження в Україні сучасних технологій під час виконання робіт з утилізації.

Першу фазу проекту було завершено 30 квітня 2011 р. Згідно з планом проведення другої фази проекту Тростового фонду з утилізації надлишків запасів боєприпасів, легких озброєнь і стрілецької зброї та переносних зенітно-ракетних комплексів в Україні мають проводитися 3,5 роки і внесок Тростового фонду становитиме 25 млн. євро [17, с. 11].

У 2010 р. відбулися суттєві зміни у відносинах України з НАТО, що було зумовлено як внутрішньополітичними так і зовнішніми чинниками. Насамперед, 1 липня 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який затвердив позаблоковий статус України, що означає неучасть нашої держави у військово-політичних союзах та продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору [23].

Іншим важливим моментом подальшого розвитку відносин України з НАТО стала Стратегічна концепція НАТО, прийнята на Лісабонському саміті у листопаді 2010 р. [17, с. 4]. Цей документ стверджує, що НАТО прагне до одноосібної ролі провідної регіональної структури безпеки в Європі та активно братиме участь у врегулюванні конфліктів у всьому світі та продовжуватиме політику розширення на Схід. У документі визначено нові загрози, що стали актуальними у XXI ст., такі як держави-ізгої, міжнародний тероризм, кібернетична злочинність, поширення зброї масового ураження, організована злочинність, торгівля людьми, наркотиками та зброєю. Нова стратегія дистанціюється від поняття оборони та наближається до поняття безпеки. До нової сфери уваги НАТО відноситься забезпечення енергетичної безпеки, що передбачає захист енергетичної інфраструктури, у тому числі територій, якими здійснюється постачання енергоресурсів до Європи. Цей момент безпосередньо зачіпає інтереси України, яка є основною державою-транзитером для країн-членів Альянсу [24].

У Стратегії 2010 р. відзначено важливість співробітництва з Україною та Грузією, зважаючи на рішення Бухарестського саміту, а також на євроатлантичну орієнтацію цих країн. Документ містить окремий абзац, присвячений відносинам Україна – НАТО, в якому зазначено, що стабільна демократична і економічно процвітаюча Україна є важливим чинником євроатлантичної безпеки. Північноатлантичний альянс поважає політику «позаблоковості» України та заявляє про готовність і надалі надавати підтримку в проведенні широкого спектра внутрішніх реформ.

Таким чином, на сьогоднішній день обидві сторони виявляють готовність до розвитку взаємовигідних відносин та розширення двостороннього співробітництва. У цьому напрямку Україною вже зроблено певні значущі кроки. В травні 2011 р. Верховна Рада схвалила Закон України «Про схвалення рішення Президента України про до-

пуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2011 р. для участі у багатонаціональних військових навчаннях». Зокрема проведення українсько-американського навчання «Репід-Трайденг-2011», українсько-білорусько-російського навчання, багатонаціонального навчання «Козацький Степ-2011», багатонаціонального навчання «Ротаційні сили Чорноморського регіону-2011» та інші [17, с. 6].

В Україні була створена система координації співробітництва України з НАТО, що відповідає Указу Президента України від 18 листопада 2010 р. «Про забезпечення продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору» [17, с. 7]. Згідно з цим документом в Україні створена Комісія з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору. Персональний склад Комісії затверджено Указом Президента України 3 березня 2011 р. Комісія є допоміжним органом і очолюється Міністром закордонних справ України. До складу комісії входять п'ять координаторів: сфера зовнішньої політики та економіки, оборона та військова сфера, ресурсне забезпечення, безпека, правова сфера. Установче засідання Комісії відбулося 24 березня 2011 р. Останнє п'яте засідання Комісії, присвячене підготовці участі делегації України на чолі з Президентом України у заходах, що проводилися НАТО у рамках Чиказького саміту, було проведено 8 травня 2012 р. [21].

Висновки. Однією з складових зовнішньополітичної діяльності України є євроатлантичне співробітництво. Відносини з Північноатлантичним альянсом було започатковано з проголошенням незалежності України. Період 1994-2004 рр. характеризується поступовою розбудовою співробітництва і важливу роль у цьому відіграє Хартія про особливо партнерство, що стало основою подальших відносин в рамках Україна – НАТО. В період Президента В.А.Ющенка відбулась інтенсифікація євроатлантичного співробітництва, що знайшло відображення в курсі на здобуття членства в ПДЧ. З 2010 р. розпочався новий етап відносин між Україною і Північноатлантичним альянсом – конструктивне партнерство. Початок цьому покладено Законом України від 1 липня 2010 р., в якому проголошено «позаблоковий» статус нашої держави.

Україна бере участь у міжнародних миротворчих операціях під проводом НАТО, що є доказом готовності нашої держави і в наступному співпрацювати в питанні подолання криз, недопущення розповсюдження конфліктів. Таким чином, Україна в рамках євроатлантичного партнерства робить свій внесок у міжнародну безпеку. Особливе значення в процесі співробітництва має Комісія Україна – НАТО. В її роботі охоплено широкий спектр питань і вочевидь найбільш актуальним є наближення України до стандартів Північноатлантичного альянсу. Це в першу чергу проявляється у військово-технічному співробітництві і характеризується наданням допомоги з боку країн-членів НАТО у проведенні воєнної реформи, військових навчань, знищенні надлишків зброї та загалом у вирішенні внутрішніх проблем України.

У майбутньому наша держава має продовжувати конструктивне партнерство з Північноатлантичним альянсом та розвивати співробітництво у проблемі подолання сучасних криз. Особливого значення набуває боротьба із кібернетичною злочинністю, торгівлею наркотиками та людьми. Не менше значення має енергетична безпека та продовольча проблема. В цьому контексті слід ширше

співпрацювати в науковій сфері, що дасть можливість отримання наукових грантів та сприятиме залученню широкого загалу науковців України до вирішення проблем сучасного світу.

У перспективі слід звернути увагу на дослідження відносин України з країнами Середземноморського регіону, як складову зовнішньополітичної діяльності України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». Указ Президента України № 389/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14823.html>
2. Луньков А. Миротворчі контингенти Збройних Сил України в операціях НАТО та СНД [Електронний ресурс] / А.Луньков // Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ist/2009_14/34_Lun'kov.pdf
3. Александров О.С. Актуальні аспекти військового та військово-технічного співробітництва України й Північноатлантичного альянсу у світлі реалізації Україною позаблокового статусу і схвалення нової Стратегічної концепції України / О.С. Александров // Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2011. – С. 29-34.
4. Бурдяк В. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора [Електронний ресурс] / В. Бурдяк, І. Мороз // Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pome/2008_3/PDF/Burdyak.pdf
5. Кордон М.В. Співробітництво України з НАТО [Електронний ресурс] / М.В. Кордон. – Режим доступу: studentam.net.ua/content/view/7156/97/
6. Голопатюк Л.С. Основні напрямки військового співробітництва між Україною і НАТО в умовах зміни зовнішньополітичних пріоритетів України / Л.С. Голопатюк // Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2011. – С. 34-41.
7. Тодоров І. Євроатлантична інтеграція та євроатлантичне співробітництво України в 2010 році [Електронний ресурс] / І. Тодоров // Матеріали та виступи осінньої Академії «Нова стратегічна концепція Північноатлантичного альянсу: перспективи для держав Центральної та Східної Європи», м. Донецьк, 30 листопада – 2 грудня 2010 року. – Режим доступу: intsecurity.org/akademia/vestnik19-20.pdf
8. Співробітництво України з НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mzs.dn.ua/index.php
9. Історія розвитку відносин України з НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minjust.gov.ua/0/2644
10. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/publication/content/7265.htm
11. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3360-12
12. Багатонаціональні сили КФОР у Косово [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=sry_kfor
13. Місія ООН у Судані (МООНВС) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=sudan
14. Тренувальна місія НАТО у Республіці Ірак (ТМН-І) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=iraq
15. Міжнародні сили сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан (МССБ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=afghanistan
16. Антитерористична операція НАТО «Активні зусилля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mil.gov.ua/index.php?part=peacekeeping&lang=ua&sub=zysulia
17. Перспективи розвитку співробітництва України й НАТО на сучасному етапі // Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2011. – С. 3-17.
18. Матеріали засідання «круглого столу» «Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва» // Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2011. – С. 17-29.
19. Україна-НАТО в цифрах та фактах / Співробітництво України з НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mzs.dn.ua/index.php?p=48
20. Сірук М. Саміт у Бухаресті: перемога чи поразка? [Електронний ресурс] / М. Сірук // Атлантична панорама. – 2008. – № 2 (15), березень-квітень. – Режим доступу: www.atp.mil.gov.ua/pdf/15.pdf
21. Відносини України з НАТО. Розвиток конструктивного партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/46304.htm
22. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік: Указ Президента України № 273/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua/documents/14697.html
23. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
24. Стратегічна концепція Альянсу (прийнята 19 листопада 2010 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/819.htm